

ВАСЕЉЕНСКИ ТРОН И УКРАЈИНСКА АУТОКЕФАЛИЈА — ПОЛОВИЧНА СВЕДОЧАНСТВА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ДОКУМЕНАТА

Николај Сапсај
(*n.sapsaj@gmail.com*)
Београд

Овогодишњи празник Христовог рођења (по јулијанском календару) становници Украјине дочекали су са радошћу: једни су се радовали и славили Христово рођење, док су се други радовали и славили „томос“. Тренутно актуелна тема валидности тог „томоса“ јесте важна и изискује посебну пажњу, али овде ћемо да се вратимо на оне документе и саопштења који су томе претходили.

У тексту Ο Οικουμενικός Θρόνος και η Εκκλησία της Ουκρανίας – Ομιλούν τα κείμενα¹ (*Васељенски*

трон и Украјинска Црква – Сведочанство докумената)² имали смо прилику да видимо како то Фанар оправдава своје деловање по питању Украјине користећи се историјским документима из XVII века. То саопштење, како наводи Константинопољска Патријаршија, допринело је „васпостављању историјске истине о односима између Украјинске Цркве и њене Мајке Цркве“.³ У саопштењу се наводи да је Фанар на располагању имао „патријаршијске и синодалне документе који се тичу односа Украјинске Цркве са Константинопољском и Московском Патријаршијом у току седамнаестог века“.⁴ Проучавању тих докумената претходи историјски преглед ситуације у Кијевској Митрополији од XV до XVII века. Уз помоћ одабраних историјских чињеница и своје интерпретације докумената у тексту се формира теза да је 1686. Константинопољски Патријарх привремено предао Кијев Руској Цркви, који до тада није био под Руском Црквом, а сад ето има право да укине ту предају и васпостави своју пређашњу јурисдикцију над том територијом. Уз то се додаје да Константинопољ има искључиво право да додели аутокефалију Украјини без сагласности

¹ „Ο Οικουμενικός Θρόνος και η Εκκλησία της Ουκρανίας – Ομιλούν τα κείμενα“; IntRes: https://www.patriarchate.org/theological-and-other-studies/-/asset_publisher/GovONi6kIiut/content/o-oikoumenikos-thronos-kai-e-ekklisia-tes-oukranias-omilounta-keimena?_101_INSTANCE_GovONi6kIiut_languageId=el_GR.

² Милојков, А.: „Васељенски трон и Украјинска Црква – Сведочанство докумената“; IntRes: <http://teologija.net/vaseljenski-tron-i-ukrajinska-crkva-svedocanstva-dokumenata/>.

³ *Истио*.

⁴ *Истио*.

Руске Цркве, под чијом се јурисдикцијом та иста Украјина „привремено“ налази више од три века.

Није лако било ком појединцу, а нарочито клирику, да иступи против такве тврдње чак иако као оруђе има историјске чињенице. Али, са друге стране, постоји једна руска изрека: *Μολчание – знак соїласия* (Ћутање је знак одобрења). Да то саопштење из Истамбула не би био „коначно решење“ украјинског проблема, представимо историјске чињенице на које Фанар свесно или несвесно није обратио пажњу.

Чињеница је да постоји један спор о Украјини између Фанара, као тужиоца и судије који жели територију Украјине, и Москве, као оптуженог који жели да сачува свој легитимитет на Украјини. Уколико би за сведока узели неког од познатих и ауторитативних представника из Руске Православне Цркве, јасно је да бисмо имали само једностран поглед на проблем – Московски. Стога ћемо представнике РПЦ (Митрополит Иларион Алфејев⁵, протојереј Андреј Ткачев⁶, свештеник Георгије Максимов⁷) који се баве овом проблематиком оставити за

⁵ Алфејев, И.: „Решение Константинополя по Украине – незаконное деяние“: IntRes: <https://foma.ru/reshenie-konstantinopolya-po-ukraine-bezzakonnoe-deyanie-mitropolit-ilarion.html>.

⁶ Ткачев, А.: „Новый Украинский раскол против истинной Церкви Христовой“: IntRes: <http://pravoslavie.ru/117989.html>.

⁷ Максимов, Г.: „Ересь Константинопольского папизма“: IntRes: <http://www.pravoslavie.ru/118507.html>.

другу прилику. Биће уверљивије ако за сведока узмемо представника са грчког говорног подручја који се не слаже са позицијом Цариграда. Руси наводе као пример опозиције таквој политици Васељенског Патријарха протопрезвитера Теодора Зизиса, почасног професора на Богословском Факултету у Солуну. Теодор Зизис у свом чланку *Το Ουκρανικό Αυτοκέφαλο: Απόκρυψη και παρερμηνεία εγγράφων*⁸ (Украјинска аутокефалија – скривање и нетачна интерпретација докумената) има за циљ да представи пуну слику о догађајима у Кијевској Митрополији из XV-XVII века и да да правилну интерпретацију поменутих документима из XVII века. Иако Грк, аутор констатује да је „правда, нажалост, на страни Москве“ и да треба да „подржимо ту страну против које је учињена историјска неправда“,⁹ за шта је и био оптужен од стране грчких етнофилетиста за антипатриотизам и одступање од грчке позиције.

У чланку се даје садржајан али прецизан преглед историје од XIII века, време монголске инвазије, до поменутог XVII века, повратак Кијева под Москву. После монголског покорвања Русије трон Митрополита Кијевског био је пренет прво у Владимир, а затим у Москву, с тим

⁸ Ζήσης, Θ.: „Το Ουκρανικό Αυτοκέφαλο: Απόκρυψη και παρερμηνεία εγγράφων“: IntRes: https://www.romfea.gr/images/article-images/2018/11/TO_OYKRANIKO_AYTOKEFALO.pdf.

⁹ *Исшо*, 3.

што је Митрополит, иако ван Кијева, задржао титулу „Митрополит Кијевски и све Русије“. Ту политичку ситуацију радо су дочекали украјински суседи католици – Пољаци и Литванци, који су желели да покатоличе Русе, те су искористили прилику и кренули у експанзију својих западних вредности. Увидевши да је споља још увек јака и пружа отпор (пример Светог кнеза Александра Невског), католици су решили да примене систем *divide et impera*, за шта је и било потребно да се завади и раздвоји Црква. У почетку им то није пошло за руком, због тога што Васељенски Патријарх, иако је у то време био у Nikeји (до 1261), није посустао пред притисцима са Запада. Да би добили оно што су хтели, Латини су решили да ствар узму у своје руке, те су стога проникли до Васељенске Патријаршије преко „свог човека“ – Патријарха Јована Калеке (1334–1347). Овај Патријарх је осим грешака које је допустио у догматици, осудио и гонио Светог Григорија Паламу и исихасте, направио и канонске преступе, формиравши нову Галицку Митрополију на територији канонске митрополије Кијевске и све Русије. До промене долази већ у 1347. години, када власт преузима цар Јован VI Кантакузин (1347–1354). Цар, иначе наклоњен исихастима, сменио је Патријарха Калеку и за Патријарха поставио Исидора (1347–1349). Ова промена допринела је да се неканонска Галицка Митрополија укине, а да се јединство Руске Цркве поново

васпостави. Патријаршијски Синод је укинуо Галицку Митрополију на основу Синодалног решења из 1347. о јединству Митрополије Кијевске и све Русије. О томе је цар известио великог руског кнеза Симеона и кнеза владимирског Димитрија и призвао да се сви епископи и верници из мале и велике Русије потчине Кијевској Митрополији.

Како наводи проф. Зизис, постоји мноштво докумената који сведоче да је територија савремене Украјине увек била под Руском Црквом, и да се само у бурним и тешким периодима заједничке историје привремено одвајала, у чему је посредовао и „похлепни Константинопљски Патријарх, који није мислио ни о чем другом осим да удовољи своје потребе и интересе“, како је написао цар Јован Кантакузин о Патријарху Јовану Калеку у писму руском великом кнезу Симеону.¹⁰ Неки од поменутих докумената су у његовом чланку делимично приказани, док су други дати у целини. Постоји још много патријаршијских и синодалних докумената из тог периода које је проф. Зизис уврстио у своју књигу „Константинопољ и Москва“.¹¹

Патријарха Исидора I наследио је патријарх Калист I (1350–1353, 1355–1363). Потом, за време првог патријарховања Патријарха Филотеја Коккина (1353–1354), митропо-

¹⁰ *Исѡ*, 7–8.

¹¹ Види Ζήσης, Θ. (1989): *Κωνσταντινοῦπολη καὶ Μόσχα*, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Βρυέννιος.

литанска катедра из Кијева је 1354. премештена у Владимир. То ни на који начин није представљало поделу митрополије, већ је то била последица „тешких прилика“ – западне интервенције. За време интервенције од стране католичких Пољака биле су окупиране области на југо-западу територије савремене Украјине. Да би их присвојили себи, неопходно је било да се на тој територији формира самостална митрополија, али то Константинопољ није допуштао. Знајући већ како треба решити проблем са Константинопољем, језуити и Пољаци сачекали су погодан тренутак и успели су да пробију лед. Наиме, Краљ пољски Казимир запретио је 1370. Патријарху Филотеју Коккину, за време његовог другог патријарховања, да ће покатоличити све Русе, те је Патријарх између два зла изабрао оно мање, и рукоположио Антонија за Митрополита Галицког тако да је Кијевска Митрополија поново била раздељена. Потом се Патријарх Филотеј правдао Митрополиту Кијевском и све Русије Алексеју да су Пољаци претили, али је уједно и наградио Митрополита Алексеја што тај није оставио пастира народу Малоросије под пољском окупацијом. Мада је још питање ко ту кога није поставио и оставио (у животу). Привремени раздор био је, како наводи проф. Зизис, недуго затим поново превазиђен.¹²

¹² Ζήσης, Θ.: „Το Ουκρανικό Αυτοκέφαλο: Απόκρυσφη και παρερμηνεία εγγράφων“, 22.

Нови проблеми настали су услед историјских дешавања средином XV века: Фирентинска унија (1438–1439) и пад Константинопоља (1453).

У саопштењу са Фанара се наводи како је „половином петнаестог века, након избора Митрополита Јоне у Москви (1448) и Григорија, под унијатским Патријархом Григоријем Мамасом (1458), Кијевска Митрополија подељена је на два дела“ (Милојков 2019).¹³

Сагледајмо како је до тога дошло. Што се тиче избора Митрополита Јоне, треба истаћи да је пре своје хиротоније он био на путу до Константинопоља, али је кнез, сазнавши да је Константинопољ прихватио унију, наредио делегацији да се врати. Због настале ситуације, Митрополита Јону су 1448. рукоположили за Митрополита Кијевског и све Русије руски епископи, без учешћа Константинопоља. То је уједно био почетак осамостаљивања Руске Цркве, која је у своју одбрану правдала овакав поступак тиме што у Цариграду није био православни, већ унијатски патријарх.

Горепоменути унијатски Патријарх Григорије Маман рукоположио је 1458. Григорија за Митрополита Кијевског, Литванског и целе јужне Русије. Али Москва то није прихватила, већ су кнез и митрополит написали писмо литванском кнезу, епископима и народу,

¹³ Милојков, *истио*.

призивајући да не деле Руску Митрополију. Следеће године, 1459, у Москви је сазван Сабор ради превенције поделе Руске Митрополије. На том сабору је први пут употребљена титула Митрополит Московски и успостављен начин избора истог уз учешће руских епископа, без утицаја Цариграда, тј. већ Истамбула. Али тај Сабор није успео да заустави неминовну поделу Руске Митрополије коју су тако радо прижељкивали са Запада и Фанара. После поделе Кијев је постао центар делатности језуита и унијата који су активно спроводили политику оријентисања локалног становништва према западним државама. Поред тога почела је да се шири русофобска пропаганда и конституише, до тад непознат, украјински национализам и сепаратизам.

Вратимо се саопштењу и докazuje са Фанара. Поменути унијат „митрополит Григорије се касније вратио православној вери и био је изабран од стране Васељенског патријарха Дионисија I (1470), док је 1561. године био у Москви постављен нови митрополит, Теодосије, без договора са Васељенском Патријаршијом“.¹⁴

Што се тиче тог „враћања Васељенском Православљу“, да бисмо боље разумели како је то тада било, имамо прилику и данас да видимо како поједини расколници преко Фанара и воље једне „прве међу једнакима“ помесне цркве

преко ноћи постају „православни“ епископи нове митрополије. Тако да вековна делатност и брига за Кијевску Митрополију од стране Васељенске Патријаршије није било ништа до додавања нових цепаница на потпаљену ватру вештачког раздора међу малоросима и великросима. Данас је то једино добило другачију, демонстративну и отворену форму уз пуну подршку украјинских националиста.

Такође, грешке се дешавају, што је и овде био случај, али понекад та грешка може да да другачије виђење ствари. Наиме, Митрополит Московски Теодосије јесте био изабран од стране руских епископа, али не 1561, како се наводи и у оригиналу саопштења, већ 1461, одмах после смрти првог *de facto* аутокефалног Митрополита Кијевског и све Русије Јоне. Један број, али сто година, мења ствари, историју и њену интерпретацију.

Што се тиче даљег текста саопштења: „Када се 1654. године Украјина политички ујединила са Русијом, почело је да се покреће и питање црквеног уједињења тог региона са Московском Патријаршијом“.¹⁵ Из горенаведених историјских чињеница и докумената које приводи проф. Зизис питање је да ли је 1654. започет процес уједињења или процес васпостављања јединства две области, не као две митрополије у једну Кијевску, како је то било, већ у новим

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто.

околностима под једну Московску Патријаршију (од 1589). Из даљег текста саопштења: „Међутим, митрополити, епископи, клир, племство и сав народ Украјине снажно су одбили то уједињење. Узалудни су били и напори Русије да присвоје Кијевску Митрополију 1684. године од Васељенског Патријарха Јакова. Кијевски Митрополит Силвестер, заједно са својим наследницима Дионисијем, Јосифом и Антонијем, упркос притисцима, није прихватио да буде хиротонисан од Московског патријарха. Једино се њихов наследник Гедеон 1685. године сагласио да прими хиротонију од патријарха Московског Јоакима, али је и тада велики Сабор који је сазван у Кијеву прогласио овај избор не валидним, а хиротонију незаконитом, јер је обављена без знања Васељенског патријарха. Овај акт Московске Патријаршије представљао је озбиљан канонски преступ¹⁶“. Да је једном братском народу довољно да за неко време, око 10–20 година, промени свест и однос према браћи преко територијалне границе, имали смо прилику да видимо и у овим крајевима (нпр. односи међу републикама бивше Југославије, или „Монтенегринаца“ према Србима). Како се онда очекује да после скоро два века унијаћења, украјинског национализма, русофобије и сепаратизма од „Москаља“, уз још помоћ и покровитељство из Истамбула,

пропапски и прозападно оријентисаних снага одреагује на позив Москве на заједништво и уједињење, који би им ускратио њихова национална права и слободе? А пошто су неки ипак желели да се врате у заједницу са Русијом, а то никако није било у интересу колонизатора са Фанара, ту делатност су признали неважећом, а иницијативу осудили. Канонске преступе и оптужбе препустићемо каноничарима. Мада услед одсуства јединственог зборника канона, данас се једни исти канони могу се користити и за оптужбу и за оправдање, стога питање канона изискује посебно истраживање.

Поводом тврдње да је предаја Украјине под јурисдикцију Руске Цркве привремени акт, проф. Зизис се бавио анализом интерпретације предложених докумената из Васељенског саопштења.¹⁷

У првом документу се налази патријаршијско и синодално решење које је било издато за време патријарха Дионисија IV. Према том документу јурисдикција над Кијевском митрополијом предаје се Руској Цркви.

Како је о томе већ било речено, Кијев је услед тешких историјских околности био изолован од Руске Цркве и привремено био под Константинопољем. Када су тешка времена (интервенција Пољске)

¹⁶ *Исшо*.

¹⁷ Ζήσης, Θ.: „Το Ουκρανικό Αυτοκέφαλο: Απόκρυψη και παρερμηνεία εγγράφων“, 28.

прошла, онда је Кијев опет враћен Руској Цркви. О томе нам сведочи епиграф документа, у којем стоји да је Патријарху Московском била послата посланица, у којој се дефинише потчињење Кијевске Митрополије Москви и поредак рукоположења Митрополита Кијевских, које су бирали на Кијевском Сабору тамошњи епископи.

Пита се проф. Зизис зашто тумачи Фанара скривају ту очигледну потчињеност Кијева Московском Патријарху и својевољно интерпретирају смисао посланице.¹⁸ Као пример наводи како „потчињеност“ Кијевске митрополије Московском Патријарху значи само да последњи има право да рукополаже Кијевског Митрополита. Али је у документу баш речено да има право да хиротонише, а не да му се дозвољава да врши хиротонију. Када архијереј даје благослов епископу из друге јурисдикције да рукополаже, он то ради у конкретном случају и тај благослов не траје више од три века, а потчињење рукоположеног ономе који је рукоположио по благослову другог архијереја се не доводи у питање. Помињање Константинопољског заједно са Московским Патријархом знак је поштовања и сећање на односе између двеју Цркава. Проф. Зизис у интерпретацији појединих речи уз помоћ филолошког приступа види покушај да се у Васељенском саопштењу акце-

нат помери са суштинских ствари.

Проф. Зизис указује и на то да други документ из Васељенског саопштења само потврђује горе наведене тврдње.¹⁹ Писмо Патријарха Дионисија IV адресирано руској царевини разликује се од претходног. У првом се говорило да су руски владари тражили дозволу да Москва рукополаже Кијевског Митрополита, а у овом је затражено да се Кијев потчини Московској Патријаршији, што би резултирало да Москва добије право да рукополаже Митрополита Кијевског. Синод је прихватио и уважио обе молбе, тј. предао је потчињење Кијева и хиротонију његовог Митрополита Московској Патријаршији. Такође се говори да Кијевска Митрополија треба да буде под Московском Патријаршијом и да сви будући архијереји поштују Патријарха Московског као Предстојатеља и духовног оца, добивши од њега рукоположење. О каквој тачно привремености на основу ових чињеница говоре на Фанару? На основу чега они то виде? Што се тиче помињања Кијевским Митрополитом прво Васељенског Патријарха па тек онда Московског, ту није реч о јурисдикцији, пише професор, већ о историјском значају Константинопоља у Православљу и због чињенице да је Кијев био враћен Москви од стране Константинопоља.²⁰

¹⁸ *Истио*, 30.

¹⁹ *Истио*, 32.

²⁰ *Истио*, 34.

Дакле, иако су после обраћања у хришћанство сви Руси (малороси –украјинци, великороси – руси, белороси – белоруси) наредних пет векова били у једној Митрополији Кијевској и све Русије, дешавало се да услед спољне интервенције и унијатског притиска дође до поделе те Митрополије, али се та подела недуго затим превазилазила. Политичка ситуација је довела до тога да у XV веку дође до веће и дуже поделе. Али услед територијалног уједињења Украјине са Русијом 1654. уследило је и уједињене Кијевске Митрополије са Руском Црквом 1686. И поред свега наведеног, у данашње време Фанар, који (опет) подржава расколничке прозападне групације, говори да Руска Црква никада није имала јурисдикцију над Украјином, и да је сходно ова два документа предаја била привремена, због чега себи присвајају Украјину.

Узимајући у обзир све горе наведено, може се констатовати следеће:

Грчке Цркве би требало да узму страну историјске и канонске истине, а не да им оријентир буде национална припадност и симпатија према грчком Патријарху.

Кијев је саставни и неодвојиви део Руске Цркве још од крштења Руса (988). Константинополь се једно време чак залагао за јединство Руса у једној Митрополији и доста допринео да се то јединство очува. Али користољубиви и неправославни патријарси за време окупације југо-западних руских

земаља од стране западних интервената и унијата својим деловањем разделили су то руско јединство. Нажалост и данас се да приметити да Патријарх Константинопољски, под утицајем русофобског Запада, прави исту грешку.

Решењем из 1686. васпостављено је јединство између Кијева и Москве, које је било подржано путем званичних докумената од стране Константинопољског Патријарха. Данас је, међутим, Фанар одбацио та решења и окренуо се западним латинским партнерима, на тај начин наневши штету не само Русији, већ и целом Православљу.

Два документа, које Васељенска Патријаршија користи као доказ, погрешно се тумаче и извитоперавају. На основу изнесених чињеница повратак Кијева Руској Цркви је очигледан. У току три века и више (1686–2018) из Фанара нико није оспоравао припајање Украјине Руској Цркви. Тек сада се, путем извитоперавања и погрешног тумачења историјских чињеница, заједно са расколницима, унијатима и прозападним делом украјинског друштва покушава да то питање буде аргумент антиканонског заузимања Украјине, наносећи штету целом Православљу.

Добијањем „томоса“²¹ и усвајањем нацрта закона бр. 4128 о

²¹ „Bartholomew Signs 'Tomos' Granting Independence To New Orthodox Church In Ukraine“: IntRes: <https://www.rferl.org/a/ukrainian-church-to-get-autonomy-this-weekend-in-istanbul/29692716.html>.

црквеној имовини у украјинском парламенту²² проблем у Украјини прелази из црквене области у државну, те се даје легитимитет за прогон свештенства и народа УПЦ МП. Ова Украјинска криза, нажалост, још увек траје и питање је како ће се развијати и шта ће бити са УПЦ МП и Православљем. Нама преостаје да се молимо за „све Православне хришћане“, нарочито за браћу из Украјине, и да се држимо правог пута и сведочимо истину.

* * *

Библиографија:

Ζήσης, Θ. (1989): *Κωνσταντινούπολη και Μόσχα*, Θεσσαλονίκη: Έκδόσεις Βυρέννιος.

Ζήσης, Θ.: „*Το Ουκρανικό Αυτοκέφαλο: Απόκρυψη και παρερμηνεία εγγράφων*“: IntRes: https://www.romfea.gr/images/article-images/2018/11/TO_OYKRANIKO_AYTOKEFALO.pdf (посећено 15. 1. 2019. г.).

Ο Οικουμενικός Θρόνος και η Εκκλησία της Ουκρανίας – Ομιλούν τα κείμενα: IntRes: [STANCE_GovONi6kIiut_languageId=eI_GR \(посећено 15. 1. 2019. г.\).](https://www.patriarchate.org/theological-and-other-studies/-/asset_publisher/GovONi6kIiut/content/o-oikoumenikos-thronos-kai-e-eklesia-tes-oukranias-omiloun-ta-keimena?_101_IN-</p>
</div>
<div data-bbox=)

Алфеев, И.: „Решение Константинополя по Украине – незаконное деяние“: IntRes: <https://foma.ru/reshenie-konstantinopolya-po-ukraine-bezzakonnoe-deyanie-mitropolit-ilarion.html> (посећено 15. 1. 2019. г.).

„Верховна Рада прийняла рейдерський законопроект № 4128“: IntRes: <http://news.church.ua/2019/01/17/verhovna-rada-prijnyala-rejderskij-zakonoproekt-4128/> (посећено 17. 1. 2019. г.).

Максимов, Г.: „Ересь Константинопольского папизма“: IntRes: <http://www.pravoslavie.ru/118507.html> (посећено 15. 1. 2019. г.).

Милојков, А.: „Васељенски трон и Украјинска Црква – Сведочанство докумената“: IntRes: <http://teologija.net/vaseljenski-tron-i-ukrajinska-crkva-svedocanstva-dokumenata/> (посећено 15. јануара 2019. г.).

Ткачев, А.: „Новый Украинский раскол против истинной Церкви Христовой“: IntRes: <http://pravoslavie.ru/117989.html> (посећено 15. 1. 2019. г.).

„Bartholomew Signs 'Tomos' Granting Independence To New Orthodox Church In Ukraine“: IntRes: <https://www.rferl.org/a/ukrainian-church-to-get-autonomy-this-weekend-in-istanbul/29692716.html> (посећено 15. 1. 2019. г.).

Примљено: 4. 3. 2019.
Исправљено: 11. 4. 2019.
Одобрено: 16. 4. 2019.

²² „Верховна Рада прийняла рейдерський законопроект №4128“: IntRes: <http://news.church.ua/2019/01/17/verhovna-rada-prijnyala-rejderskij-zakonoproekt-4128/>.

